שיעורו לאסור בתערובתו את השדה?

אמר רב שמואל בר יצחק: כאותה ששנינו במסכת כלאים: **כל סאה שיש בה רובע** הקב **זרע ממין אחר — ימעט!**(93)

היינו יעקרנו, היות שרובע קב עושה סאה שלימה כלאים.

ו-ב **ומקשינן: והתניא: התקינו שיהו** השלוחין **מפקירין** אם נמצא כלאים, את **כל השדה כולה,** כקנס על שלא עקר את הכלאים אחר שהכריזו עליהם בר"ח אדר לעוקרם(94).

והיכי תנן שמספיק למעט את הכלאיים כדי להתיר.

ומתרצינן: **לא קשיא.**

כאן, שרק צריך למעט ודיו בכך — **קודם תקנה** שתקנו להפקיר.

וכאן דתנן יפקירו הכל — **לאחר תקנה.**

ומביאה הגמרא ראיה שאחר התקנה מפקירין ולא עוקרין:

דתניא במסכת שקלים, לגבי יציאת השלוחין בחול המועד על הכלאים:

בראשונה, לפני התקנה, **היו** השלוחין **עוקרין ומשליכין** את הכלאים **לפני בהמתן** של בעל השדה.

והיו בעלי בתים שמחין שתי שמחות:

אחת, על **שמנכשין להם** שלוחי בי"ד את **שדותיהם,** כי כשעוקרין את הכלאים זה מועיל לשדה כמו ניכוש, והדילול מועיל למה שנותר בשדה(95).

ליטול ממנה. ולכאורה כונתו, שלאחר תקנה זו, יכולים השלוחים ליטול לעצמם מפירות השדה, ואין לנו צורך ליתן להם שכר בעמלם. וכן תירץ **השפת אמת,** והוסיף, שאמנם לאחר תקנה זו שוב אין לנו צורך שיצאו במועד דוקא [שהרי עיקר הטעם היה משום שכר הפעולה המוזל במועד], אלא שלא זזה תקנה ראשונה ממקומה.

והקרן **אורה** ביאר באופן אחר, כיון שאין ההפקר נחשב למלאכה כלל, על כן ודאי מן הראוי לעשותו במועד, שאז אנשים בטלים ממלאכתם, וכל קושית הגמרא מלכתחילה היה רק על מה שעקרו הזרעים במועד, קודם תקנת ההפקר, שהוא נחשב למלאכה [ושלא כדברי השיטה הנ"ל], שאמנם הותר לעשות כן במועד [כדי להפריש אנשים מאיסור], אבל מה טעם ראו לתקן כן לכתחילה.

אבל רבינו חננאל כתב, שלאחר שתקנו להפקיר השדות, היו יוצאין אף בשאר הימים.

93. **תוספות הרא"ש** הביא בשם **הראב"ד,** שאף על פי שאיסור כלאי זרעים הוא מן התורה, ואין שיעור לאיסורו, מכל מקום באופן זה שהוא מעורב ואינו ניכר וידוע, אין שם כלאים על זריעה זו.

94. הקשה **החזון איש** [או"ח קלה], הלא דין זה, דרובע הקב לבית סאה ימעט, נאמר במסכת כלאים לענין עיקר איסור כלאים, שבפחות משיעור זה אין איסור בזריעת התערובת, ואין המשנה מדברת שם לענין שלוחי בית דין, ואין מזה כל סתירה למה שלמדנו, שלאחר התקנה, לא היו השלוחין עוקרין הכלאים, אלא מפקירין את כל השדה, וצ"ע.

95. **החזון איש** [כלאים א טז] מפרש, שלשון "ניכוש" הנזכר כאן אינו אלא לשון מושאל, שהרי לשון "ניכוש" הוא על עקירת עשבים רעים מהשדה, כמו שלמדנו לעיל [ב], ובהם

ואחת, על **שמשליכין** השלוחין את הכלאים **לפני בהמתם,** ואינם צריכים לטרוח ולהאכילה.

כיון שראו חכמים ששמחים בכך, ואינם עוקרים את הכלאים בעצמם כדין, **התקינו שיהו עוקרין ומשליכין על הדרכים,** ובכך היו מפסידים את הכלאים ואין בהמתם אוכלת מהם.

ועדיין היו הבעלים **שמחים שמחה גדולה,** שלכל הפחות **מנכשין שדותיהן.**

לכן, **התקינו** חכמים **שיהיו מפקירין** השלוחין את **כל השדה כולה**[96]**.**

מתניתין:

רבי אליעזר בן יעקב אומר: בחול המועד **מושכין את המים מאילן לאילן,** היות ולגבי האילנות הוי השדה כבית השלחין, שאם לא

הלא אין איסור קיום כלאים, אלא כונת הברייתא היא, שהיו שמחים על כך, שאינם צריכים לטרוח בעצמם בעקירת הכלאים. והוסיף, שכן משמע מלשון הרמב"ם [כלאים ב טז] שכתב, "שמנקין להם שדותיהם".

96. **בטור** [חו"מ רעג] מבואר, שאין ההפקר מתייחס לגוף השדה, אלא לזרעים שבה.

והטור כתב שם, שכל שדה שיש בה כלאים, הרי היא הפקר מאליה. והבית יוסף תמה עליו, מנין לו שהיא נעשית הפקר מאליה, ולדעתו, רק אותם השדות שבאו להם השלוחין והפקירוה, הם נעשים הפקר. אבל הב"ח שם כתב להוכיח מדברי **התוספות והרא"ש** [ב"ק פא] כדעת הטור, והוסיף לבאר הטעם, שכל אדם היוצא לשדה חבירו ורואה בה כלאים, הרי הוא יכול לעשות עצמו שליח בית דין להפקיר השדה, ולכן יכול הוא גם כן לזכות בפירות לעצמו.

אולם **החזון איש** [כלאים ב יא] נקט, שאין השדה [או הכלאים עצמם, קודם תקנת ההפקר] נעשית הפקר, אלא על ידי שלוחי בית דין שהפקירוה. והביא ראיה מהנאמר בתוספתא [כלאים ה א], שכלאי זרעים אסורים משום גזל וחייבין בתרומות ומעשרות, הרי שאינם הפקר, אלא על ידי שלוחי בית דין. ויעויין בפרק שני הערה 70.

והריטב"א כתב, שההפקר הוא קנס על כך שלא נשמע להכרזת בית דין באחד באדר, שהשמיעו על הכלאים. וכתב בדרך אמונה [כלאים ב טז], שאם כן, בזמן הזה שאין מכריזין, הדבר פשוט לדעת הכל שאין השדה הפקר. וכבר כתב כן הב"ח שם.

וכל נידון זה הוא רק לענין אם מותר ליטול לעצמו את הכלאים, או את שאר הפירות שבשדה זו, אבל הדבר פשוט שמותר ומצוה לכל אדם הרואה כלאים בשדה חבירו, לעקרם מן האדמה, וכדי להפריש חבירו מן האיסור של מקיים כלאים [יעויין בהרמב"ם כלאים א ג].

והמנחת חינוך [רמה י] נוקט, שלאחר שהפקירו שלוחי בית דין את השדה, יכול בעל השדה לחזור ולזכות בה. אבל **החזון איש** [כלאים א טז] כתב כדבר פשוט, שכל זמן שלא עקר הכלאים משדהו, אין מועיל מה שחוזר וזוכה בה, שהרי תחזור ותיעשה הפקר שנית, כתקנת חכמים, ורק לאחר שתיקן המעוות, יכול לזכות בה שוב.

עוד דן **החזון איש** שם, לענין אילן שהרכיבוהו באיסור כלאים, שיתכן שבזה לא נאמרו כלל תקנות חכמים אלו, ודוקא לענין כלאי זרעים תקנו כן, הואיל והדבר מצוי שנתערב לו בלא ידיעתו, מעט ממין אחר, מה שאין כן בכלאי הרכבה, שהאיסור נעשה בידים,

ישקנה יבא לידי הפסד מרובה(97).

ובלבד שלא ישקה את כל השדה, שהיא בית הבעל(98).

שאין הפסד אם לא ישקנה.

זרעים שלא שתו לפני המועד — לא ישקם במועד, כי כל זמן שלא הורגלו להשקיה אינם נפסדים אם לא משקה אותם בתדירות(99).

וחכמים חולקים על רבי אליעזר בן יעקב,

ומלקין על כך, אין דבר זה מצוי, ולא הוצרכו לתקן בו תקנות.

97. **רש"י** מפרש, שלעולם האילן זקוק לרוב מים, ועל כן דינו כבית השלחין, ומותר להשקותו במועד. וכן כתבו **התוס'** לעיל [ב], והוסיפו, שהתנא נקט "מושכין מאילן לאילן" מפני שכן הוא דרך השקאת האילנות, ובאמת השקאה גמורה גם כן מותרת.

אבל **הנימוקי יוסף** מפרש, שאילן דינו כשדה הלבן לגמרי, ומכל מקום התירה משנתנו למשוך המים מאילן לאילן, אפילו כשעומדים הם בבית הבעל, הואיל ואין בפעולה זו טורח כלל, אבל השקאה גמורה אסורה. ועיין בר"ע מברטנורה ובתוס' יו"ט.

98. **התוס'** לעיל שם מפרשים, שבין האילנות ישנם זרעים, ולכן רוצה הוא להשקות את כולה, והשמיענו רבי אליעזר ב"י שאין לו להשקות הזרעים, הואיל ואין לו הפסד במניעת השקאתם, ולצורך הרווחה לא הותר לעשות מלאכה במועד, וכשאר שדה בית הבעל, וכמו שלמדנו שם בגמרא.

והחזו"א [או"ח קלד ז] כתב, שמדברי הירושלמי מוכח, שמטרת השקאת כל השדה היא לצורך האילנות, אלא שלצורך קיומם ההכרחי די במשיכת המים בין האילנות, והשקאת כל השדה היא לצורך הרווחה בלבד, ועל כן אסרה רבי אליעזר ב"י.

והגרע"ק איגר [תקלז א] הביא בשם **רבינו ירוחם**, שבמקום שהתירו לו לעשות מלאכה מפני ההפסד, אינו צריך לדקדק ולעשות רק כדי מניעת ההפסד, אלא הותר לו לגמור המלאכה כולה. וכמו שיתבאר בפרק ב' הערה 3.

ואין להקשות על דבריו ממשנתנו, שלא התירו לו להשקות כל השדה, שרבינו ירוחם לא התיר אלא לגמור המלאכה באותו הדבר עצמו שהתחיל בו מפני ההפסד [כדריכת הזיתים ונתינתם לחביות, וכמו שנלמד שם], אבל לא התירו לו להשקות מקומות נוספים, אפילו באותה השדה, על ידי שהתחיל במקצתה.

99. הנידון במשנה הוא לענין זרעים העומדים בבית השלחין, וחידש לנו התנא, שמפני שלא שתו קודם המועד, אסור לו להשקותם במועד, וכן מבואר **בשו"ע** [תקלז א]. ובטעם הדין נחלקו הראשונים. **רש"י** מפרש, שדוקא כאשר הורגלו לשתות הרבה קודם המועד, בזה אנו אומרים שיבוא לו הפסד אם לא ישקם במועד, מה שאין כן כשעדיין לא הורגלו לשתות תדיר, אין הפסד אם לא ישקם. והרמב"ם [יו"ט ח ד] מפרש, שכאשר לא שתו קודם המועד, יש לו טורח גדול בהשקאתם, ולא הותר לטרוח הרבה במועד אפילו במקום הפסד.

אבל **הנימוקי יוסף** כתב בשם **הראב"ד**, שכאשר לא שתו קודם, הרי זה כמכוון מלאכתו במועד, כלומר, שמכניס עצמו לכתחילה למצב שיהיה נצרך לעשות מלאכה במועד, וזה לא התירו אפילו במקום הפסד, וכמו שנלמד לקמן [יב].

ומתירים בזה ובזה, בין להשקות שדה הבעל, ובין להשקות במועד זרעים שלא שתו לפני המועד, דסברי התירו מלאכה במועד אף להרווחה(100).

אך ההלכה היא כרבי אליעזר בן יעקב, דאסר.

גמרא:

אמר רב יהודה: אם היתה שדה מטוננת, סוג שדה הבעל, שהיא לחה תמיד, ועתה היא יבשה, מודה בה רבי אליעזר בן יעקב **שמותר** להשקותה, אף שהיא שדה בית הבעל, כיון שהיתה לחה, ואם לא ישקנה יבא להפסד מרובה מותר(101).

וכתב **בשער הציון** [שם א], שיש נפקא מינה בין טעמים אלו לענין נאנס ולא השקה קודם המועד, שלדעת **רש"י** והרמב"ם יהיה אסור, שהרי באופן זה אין הפסד ויש טורח גדול, אבל **להראב"ד** יהיה מותר. **והחזון איש** [או"ח קלד ו] כתב נפקא מינה נוספת, באופן שגם אילו היה משקה קודם המועד היה עדיין נצרך להשקות במועד, שלדעת **רש"י** והרמב"ם אינו משקה, שסוף סוף לא שתו קודם, אבל **להראב"ד** אינו נחשב מכוון מלאכתו במועד, הואיל ומכל מקום היה נצרך לעשות מלאכה זו במועד.

100. **רש"י** ו**תוס'** מבארים, שזהו דעת רבי מאיר, וכמו שלמדנו לעיל [ב] בברייתא, שהוא מתיר השקאה גמורה במועד אפילו בבית הבעל.

אבל **תוספות הרא"ש** הביא, שבירושלמי מעמידים מחלוקת רבי אליעזר ב"י וחכמים באופן זה, שכאשר נטועים האילנות ברציפות, שיש מהם יותר מעשר אילנות לבית סאה, אזי לדעת הכל מותר להשקות כל השדה לצורך האילנות, שבאופן זה יש צורך הכרחי להשקות כל השדה בעבורם, וכשנטועים מהם פחות מעשר אילנות לבית סאה, לדעת הכל אין משקים כל השדה, ולא נחלקו אלא כשיש מהם עשר אילנות לבית סאה, שלדעת חכמים משקים את כולה, ולדעת רבי אליעזר ב"י אין משקים אלא מאילן לאילן.

ומפרש **הרא"ש**, שחכמים אלו סבורים שגם באופן זה יש הפסד ממניעת ההשקאה. ומטעם זה גם כן מתירים הם להשקות זרעים שלא שתו קודם המועד, שלדעתם, גם בזה יכול לבוא הפסד כשלא ישקו אותם במועד.

101. **רש"י** מפרש, שבאופן זה הותר להשקות את כל שדה האילן, וביאר, ששדה שהיתה לחה ואח"כ יבשה, אפילו כשאינה בית השלחין, מכל מקום אם לא ישקוה עתה, יהיו הפירות שבה נפסדים, הואיל וקודם לכן היתה רגילה להיות מלוחלחת. וכעין זה מבואר גם כן בדברי הרמב"ם [שם ג], אלא שנתן בזה טעם אחר, כיון שהיא לחה, אין טורח בהשקאתה [שהרי אינו צריך להשקותה הרבה, ודי לה במעט מים]. וכונתו, שאין בזה טורח כלל, ולכן הותר אפילו שלא במקום הפסד. וכתב **המשנה ברורה** [שם שעה"צ כה] שיש נפקא מינה בין שני טעמים אלו, שלדעת **רש"י**, ההיתר הוא דוקא כשהיתה לחה ושוב נתייבשה, שאז יהיה לו הפסד אם לא ישקה, ולדעת הרמב"ם הוא להיפך, שדוקא כאשר היא לחה עתה, אבל אילו נתייבשה, חזרה ההשקאה להיות פעולה שיש בה טורח.

אולם **הטור** ו**הנימוקי יוסף** מפרשים דברי רב יהודה, לענין זרעים שלא שתו קודם המועד, שבזה, מאחר שהשדה היתה לחה ושוב נתייבשה, חזר דינם להיות כמו זרעים ששתו קודם המועד, שמותר להשקותם כדין בית השלחין. ומדברי **הגר"א** בביאורו נראה, שלפי דעתם, אין לנו מקור להתיר השקאה בבית הבעל שהיתה לחה ונתייבשה.

תניא נמי הכי: כשאמרו אסור להשקותן במועד, לא אמרו אלא בזרעים שלא שתו מלפני המועד, שאינם נזוקים אם לא ישקה במועד.

אבל זרעים ששתו לפני המועד, מותר להשקותן במועד.

ואם היתה שדה מטוננת מותר, וכדרב יהודה[102].

ואין משקין שדה גריד במועד, כיון שהיא יבשה תמיד, ואין צריך להשקותה, הוי טרחא במועד.

וחכמים מתירין בזה ובזה, בין בזרעים שלא שתו לפני המועד, ובין בשדה גריד[103].

אמר רבינא: שמע מינה מכך שהתירו חכמים אף במקום דליכא פסידא, כי **האי תרביצא,** גינת ירקות העשויה לריח ולמראה בחצר ביתו — **שרי לתרבוצי,** לזלף עליה מים, היינו השקיה קלה, ומותרת בגינה **בחולא דמועדא** כשם שמותר להשקות השקאה גמורה לדעת חכמים.

ומבאר רבינא את ראייתו מהברייתא:

שדה גריד, שהתירו חכמים להשקותה, **מאי טעמא,** הא אין בה פסידא! על כרחך **דאפלא משוי לה חרפא.** שעל ידי ההשקאה ממהר הפרי להבשיל. **הכא נמי** בתרביצא, מותר כי **אפלא משוי לה חרפא**[104].

ואף דהוי רק הרווחה, סברי חכמים שמותר.

תנו רבנן, מרביצין שדה לבן היא בית הבעל **בשביעית, אבל לא במועד.**

ומקשינן: **והא תניא, מרביצין** שדה לבן **בין במועד ובין בשביעית!?**

ומתרצינן: **אמר רב הונא: לא קשיא.**

ועיין בהשגות **הראב"ד** שם.

102. **הראב"ד** [יו"ט ח ג] כתב, שמדברי רב יהודה אלו יש ללמוד שפסק כרבי אליעזר ב"י, שהרי לדעת חכמים שבמשנתנו, בכל ענין מותר להשקותם.

אבל המרכבת המשנה כתב לדחות ראיה זו, לפי מה שמבאר שם בדעת הרמב"ם, שחכמים לא התירו במשנתנו אלא השקאה מועטת [שנקראת לקמן בגמרא "הרבצה"], אבל השקאה גמורה אסורה גם לדבריהם, ובזה חידש רב יהודה, שבשדה לחה מותר אפילו השקאה גמורה, הואיל ואין בזה טורח.

103. מדברי **רש"י** לקמן בסוגיא נראה, שחכמים אלו אינם מתירים השקאה גמורה בבית הבעל כדעת חכמים שבמשנתנו [שהוא דעת רבי מאיר], ולא התירו אלא השקאה מועטת בלבד.

ואכן **הגר"א** בהגהותיו גורס בברייתא "ואין מרביצין שדה גריד" [כלומר, השקאה מועטת, כמו שיבואר לקמן בסוגיא], ולפי גירסתו נמצא גם כן, שחכמים לא התירו אלא הרבצה, ולא השקאה.

אבל **התוס'** מפרשים, שחכמים אלו, הם הם החכמים שבמשנתנו, שמתירים השקאה גמורה במועד, ואפילו בבית הבעל, וכדעת רבי מאיר.

104. **רש"י** מבאר, שרבינא בא לפסוק כדעת חכמים שבברייתא, שהתירו השקאה מועטת בבית הבעל. **והתוס'** מפרשים, שרבינא בא להטיל פשרה ולהכריע במחלוקת רבי אליעזר ב"י וחכמים, שהשקאה גמורה, אסורה, והשקאה

הא דתנו רבנן אבל לא במועד, היינו **כרבי אליעזר בן יעקב**,

והא ששנינו בברייתא מתירין להרביצה בין במועד ובין בשביעית, אליבא **דרבנן** היא, שמתירין להשקות במועד אף להרווחה(105).

תניא אידך: מרביצין שדה לבן ערב

מועטת, מותרת. ובאופן נוסף כתבו **התוס׳**, שרבינא בא לומר, שהשקאה מועטת, מותרת היא אף לדעת רבי אליעזר ב״י.

אבל רבינו חננאל והרי״ף מפרשים, שהגמרא נשאר בקושיא על דברי רבינא, שמדברי רבי אליעזר ב״י מוכח, שאין להתיר השקאה לצורך הקדמת בישול הפירות, שדבר זה אינו נחשב להפסד, כדי להתיר מלאכה במועד.

והרמב״ם שם כתב ״ומרביצין את השדה במועד״, **והראב״ד** תמה עליו, שלדעת רבי אליעזר ב״י אין היתר להרבצה זו. [**שהראב״ד** מפרש גם כן כהר״ח והרי״ף]. ומפרש המגיד משנה, שכונת הרמב״ם להתיר הרבצה בבית השלחין דוקא, ולא בבית הבעל. אולם **החזון איש** [שם ה] כתב, שיתכן שהרמב״ם פירש את סוגיתנו **כרש״י** ותוס׳, ולכן התיר ההרבצה, וכדעת רבינא. והמרכבת המשנה הביא מדברי הרמב״ם [שביעית ב ב י] שפירש ״הרבצה״ האמורה במשנה שם, לענין השקאת שדה האילן כולו.

105. **רש״י ותוס׳** כתבו, שהנידון הוא בשדה הבעל, והוסיפו **התוספות** לבאר את כל הענין בשני אופנים.

א] ״הרבצה״ האמורה כאן היא השקאה מועטת, ולענין שביעית הכל מודים שאין להשקות בית הבעל השקאה גמורה, אבל הרבצה מותרת, ואפילו לדעת רבי אליעזר ב״י, ומחלוקתם היא במועד דוקא, שלחכמים הותרה השקאה גמורה, וכמו שלמדנו במשנתנו, ולרבי אליעזר ב״י לא הותרה אפילו הרבצה [ומשום ר״א ב״י נקטה הברייתא ״הרבצה״]. ונמצא לפי זה, שחכמים ור״א ב״י נחלקו בסברות הפוכות, האם מועד חמור הוא יותר משביעית, כדעת ר״א ב״י, או שהוא קל יותר, כדעת חכמים.

ב] ״הרבצה״ היא השקאה גמורה [ומשום שבית הבעל די לו בהשקאה מועטת מן הנצרך לבית השלחין, נקט לשון זה], ובשביעית הכל מודים שהותרה אפילו השקאה גמורה, ומחלוקתם לענין מועד, שלחכמים הותרה השקאה גמורה, כבשביעית, ור״א ב״י אוסר השקאה גמורה במועד. וכתבו **התוס׳**, שלפי זה יתכן, שבהשקאה מועטת מודה ר״א ב״י לחכמים, שהיא מותרת במועד, וכמו שנתבאר בהערה הקודמת. [ובעיקר דבריהם, שהשקאה גמורה מותרת במועד, יעויין לעיל הערה 4].

אבל הר״ש [שביעית שם] הקשה על גירסתנו בגמרא, שהרי במשנה שם למדנו, שרבי אליעזר ב״י אוסר הרבצה בשביעית, ורבי שמעון הוא המתיר, ואילו כאן מבואר, שר״א ב״י מתיר הרבצה בשביעית על כל פנים.

והחזון איש [או״ח קלה] כתב, שלפי גירסת **התוספות** צריך לומר, שתנא זה של הברייתא, לענין מועד, סובר הוא כר״א ב״י, האוסר הרבצה, ואילו לענין שביעית סובר הוא כרבי שמעון, המתיר הרבצה, ואין ברייתא זו שנויה מדברי ר״א ב״י עצמו.

ויעויין שם גירסת הר״ש, ולדבריו, שתי ברייתות אלו מודים לאיסור הרבצה במועד, וכר״א ב״י, ומחלוקתן לענין הרבצה בשביעית, והיא היא מחלוקת ר״א ב״י ורבי שמעון בשביעית שם. ועיין עוד גירסת **הגר״א** בהגהותיו כאן, ולדבריו, נחלקו ברייתות אלו, בין במועד בין בשביעית.

שביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית[106]**. אבל בשביעית אסור להרביצה כדי שיצאו ירקות בשביעית.**

ולא עוד, אלא שמרביצין שדה לבן אפילו **בשביעית, כדי שיצאו ירקות למוצאי שביעית**[107]**.**

מתניתין:

א. **צדין את ה"אישות"**, "תנשמת", והיא חפרפרת המזיקה בחפירתה את השדות. **ואת העכברים** שמזיקים את השדה ואת התבואה **משדה האילן ומשדה הלבן.**

וצד אותן **כדרכו**, שאינו צריך לשנות בצידה.

והיתר הצידה הוא בין **במועד**[108]**, ובין בשביעית.** אף שצידה אחרת אסורה במועד מפני מלאכה, ואסור לצוד תנשמת ועכברים מן השדה בשביעית מפני שמלאכת הצידה הזאת נחשבת למלאכת תיקון השדה[109].

---

106. **החזון איש** [או"ח קלד ג-ד] נוטה לפרש לפי דעת הרמב"ם, שהיתר ההרבצה שבכאן נאמר לענין שדה בית השלחין דוקא. ורצה להוכיח מכאן להלכה, שהיתר השקאת בית השלחין בשביעית, אינו דוקא לצורך קיום האילנות, שלא ימותו [וכפשטות לשון הרמב"ם שמיטה א י], אלא אפילו לצורך הפירות גם כן, שהרי מבואר כאן בסיפא, שמרביצים לצורך גידול הירקות.

107. כתב **רש"י**, אבל אין מרביצין בשביעית, כדי שיצאו ירקות בשביעית. וכתב **החזון איש** שם הטעם, שכאשר הם יוצאים בשביעית, אסורים הם באכילה כדין ספיחי שביעית. אבל **ברש"י** כת"י כתב, שלצורך יציאת הירקות בשביעית, כל שכן שמותר. ועיין **ברמב"ן** [תוה"א] שהעמיד הברייתא בשדה הפקר, שלא גזרו בה חכמים איסור ספיחין, ועל כן כשיצאו בשביעית מותרין באכילה.

108. בפשוטו, האיסור במועד הוא משום הצידה שבזה, ואף שאיסור העמדת מצודה בשבת אינו מן התורה, וכמו שכתבו **התוס'** בשבת [יז ב], מכל מקום אסרוהו אף במועד. [אולם כשניצודו בה בעלי חיים תיכף לאחר שהעמיד המצודה, אזי יש בזה איסור תורה, וכמו שכתבו **התוספות** שם]. ויתכן עוד, שהאיסור כאן הוא משום עשית הגומא, שיש בזה איסור תורה של בנין, הואיל ועושה כן לצורך מסויים, ואינו מקלקל.

109. **רש"י** מפרש, שהיה מקום לאסור בשביעית, הואיל והוא מתקן על ידי כן את השדה. ובשיטה הוסיף לבאר, שיש לדמות דבר זה למסקל שדהו מן האבנים המקלקלים את צמיחת הקרקע, ואף כאן, מסיר ממנה את העכברים המפסידים אותה.

והתוס' ביארו, שלצורך פינוי האישות והעכברים יש לו לסקל אבנים מן השדה, ודבר זה אסור בשביעית. ולדבריהם, הותר דבר זה, משום ההפסד, ולכן בשדה הלבן, שאין הפסד כל כך הצריכו חכמים לעשות בשינוי. ועיין הערה הבאה.

והנימוקי יוסף כתב, שחפירה בקרקע [שנצרכת לו להעמדת המצודה, וכמו שנלמד לקמן] יש לאסרה בשביעית, מפני שנראה כחרישה. וכתב בהגהות תפארת ישראל, **שרש"י** ותוס' לא נתנו טעם זה, משום שמצודתו מוכיחה עליו שאינו עושה כן לצורך חרישת הקרקע, וכמו שלמדנו לעיל [ד ב] סברא זו, לענין עשית זבל.

וחכמים חולקים **ואומרים**: רק **משדה האילן** צד **כדרכו**, היות וההפסד בו גדול יותר, וחששו להפסד מרובה[110].

ואילו משדה הלבן שאין הפסד גדול במניעת הצידה, יכול לצוד ממנו רק **שלא כדרכו**[111].

ובגמרא מבוארת דרך הצידה והשינוי בה.

ב. ומקרין את הפרצה במועד. שאם נפל כותל הגינה יכול לסדר במקומו אבנים כמו קיר, אך ללא טיט וטיח.

ובשביעית, שאין בה איסור מלאכה, ואין הקיר מועיל לגינה אלא הוא נועד רק לשמירה — **בונה** קיר שלם סביב הגינה **כדרכו**.

גמרא:

ומבארינן: **מאי "אישות"?**

אמר רב יהודה: בריה שאין לה עינים.

אמר רבא בר ישמעאל, ואיתימא רב יימר בר שלמיא: מאי קרא דאישות היא בריה שאין לה עינים?

דכתיב, "**כמו שבלול תמס יהלך**". כשבלול היוצא מנרתיקו, והוא נמס, שבהליכתו נופל ממנו ריר עד שהוא נמס ומת — דומה לו "**נפל אשת בל חזו שמש**". היא האישות, שבעוורונה היא נופלת פתאום לארץ, ומתה.

תנו רבנן: צדין את האישות ואת העכברים משדה הלבן ומשדה האילן, כדרכו. ומחריבין את **חורי הנמלים**, לפי שחפירתן מזיקה את השדה.

כיצד מחריבין את חוריהן, והרי הן בעומק הקרקע, וימשיכו לחפור!?

רבן שמעון בן גמליאל אומר: מביא עפר מחור זה, עם קבוצת נמלים אחת, **ונותן לתוך חור זה**, אחר, שבשדהו.

והן חונקין זה את זה!

לפי שהן מכירות בריח העפר שאינו שלהם, וכיון שמקפידות לא להתערב, חונקות זו את זו [מאירי][112].

---

110. בגמרא מבואר שדין זה הוא מדברי רבי יהודה. והקשה המצפה איתן, הרי לקמן [יב] למדנו, שלדעת רבי יהודה, אין היתר לעשות במועד לצורך דבר האבד, אלא על ידי שינוי, ואם כן גם בשדה האילן יהיה צריך שינוי.

111. **התוס'** כתבו, שהוא הדין בשביעית, שהוא עושה שלא כדרכו. וכן כתב בשיטה שם בשם ריב"א. אבל בשם רבינו יחיאל הביא, שבשביעית עושה כדרכו, הואיל ואין בזה עבודת הארץ כלל, והוסיף, שאינו דומה למסקל אבנים מן השדה, שהאבנים מפסידות את הקרקע עצמה, מה שאין כן כאן, שעל ידי האישות החופרות בקרקע, יש השבחה בגוף הקרקע, אלא שיש הפסד מכך לפרי הארץ, ועל כן צד אותם, ומכל מקום אין זה נחשב עבודת הארץ. וכן דקדק בדרך אמונה [שמיטה א צה"ל קלח] מדעת הרמב"ם, שלא הביא כלל דין זה של העמדת מצודה, בהלכות שמיטה ויובל, אלא בהלכות יום טוב.

112. מדברי **רש"י** נראה, שאינו מביא אלא עפר, ומתוך שאינם מכירין עפר זה, הם חונקין זה את זה. אבל **ברש"י** כת"י כתב, שהוא מביא עפר עם נמלים מחור אחר, ומתוך שאינם מכירין

אמר רב יימר בר שלמיא משמיה דאביי: זה שאמרו אין מכירין ריח העפר, אינו בכל ענין, כי אם:

והוא, דקאי בתרי עברי דנהרא! שנמצאים הנמלים האחרות מעברו השני של נהר המפסיק ביניהם, ומפני הפסק המים אין מכירות בעפר של חור הנמלים שמהעבר השני, לפי שלא יכלו להגיע אליו.

והוא דליכא גשרא ודוקא שאין גשר על הנהר שיכולות לעבור עליו.

והוא דליכא אפילו גשר הנקרא "**גמלא**" שהוא גשר צר מאוד העשוי מנסר אחד.

והוא דליכא אפילו "**מצרא**", שהוא גשרון צר מגמלא, שאי אפשר לעבור עליו אלא בעזרת חבל הקשור משני צדדי הנהר, ומסתייעין בו להליכה.

אך אם יש אחד ממעברות אלו, מכירות נמלים שבעבר זה בריח עפר שבחורי הנמלים שבעבר הנהר השני.

ומבארינן: **עד כמה**? מהו המרחק ביניהם, שמחמת המרחק מועיל הנהר בלא גשר לגרום לנמלים שבשני צדדיו שלא יכירו בריח עפר שבחורי העבר השני?

ז-א **עד פרסה.** מרחק שהוא לפחות פרסה.

אבל בפחות, אף שיש הפסק נהר ביניהן בכל זאת הן מכירות את ריח העפר שבחורי עברו השני(113).

שנינו במשנה: **רבי יהודה אומר: משדה האילן** צד **כדרכו, ומשדה הלבן** צד **שלא כדרכו.**

תנו רבנן: כיצד צד **כדרכו**?

חופר גומא, ושם בה אוכל כדי שיתקבצו הרבה אישות או עכברים, **ותולה בה מצודה,** מלכודת, שבה נתפסים המזיקים.

כיצד צד **שלא כדרכו**?

נועץ שפוד במקום שמבחין שהם מצויים בו, וממעך אותם בדחיקת האדמה במקומם.

וכן **מכה בקרדם, ומרדד האדמה מתחתיה,** והם כלים בלא צידה במלכדת. [ובר"ן פירש כן, וכתב שמתים כי אין להם כח להלך בעפר תיחוח](114).

תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: כשאמרו חכמים שצדין **משדה לבן** רק **שלא כדרכו — לא אמרו** שאסור לצוד כדרכו, **אלא** רק **בשדה לבן הסמוכה לעיר,** שאין גורמים נזק אלא לשדה זו.

אבל בשדה לבן הסמוכה לשדה האילן — מותר לצוד **אפילו כדרכו,** היות דחיישינן

אלו את אלו, הן חונקין אלו את אלו.

113. **רש"י** מפרש, שבתוך פרסה, אפילו כשיש נהר ואין גשר, מכירין אלו את אלו, וכל דברי הגמרא לעיל נאמרו חוץ לפרסה. אבל **התוס'** מפרשים להיפך, שחוץ לפרסה, אפילו כשיש גשר, אין מכירין [או אפילו כשאין נהר כלל, גם כן אין מכירין].

114. **רש"י** מפרש, שעל ידי נעיצה זו, ממעך את האישות בתוך הקרקע. אבל **הרש"ש** דקדק מלשון הרמב"ם, שעל ידי נעיצה זו נעשה גומא בקרקע, ואח"כ תולה עליה המצודה. וכתב **השפת אמת** שכן משמע מלשון המשנה,